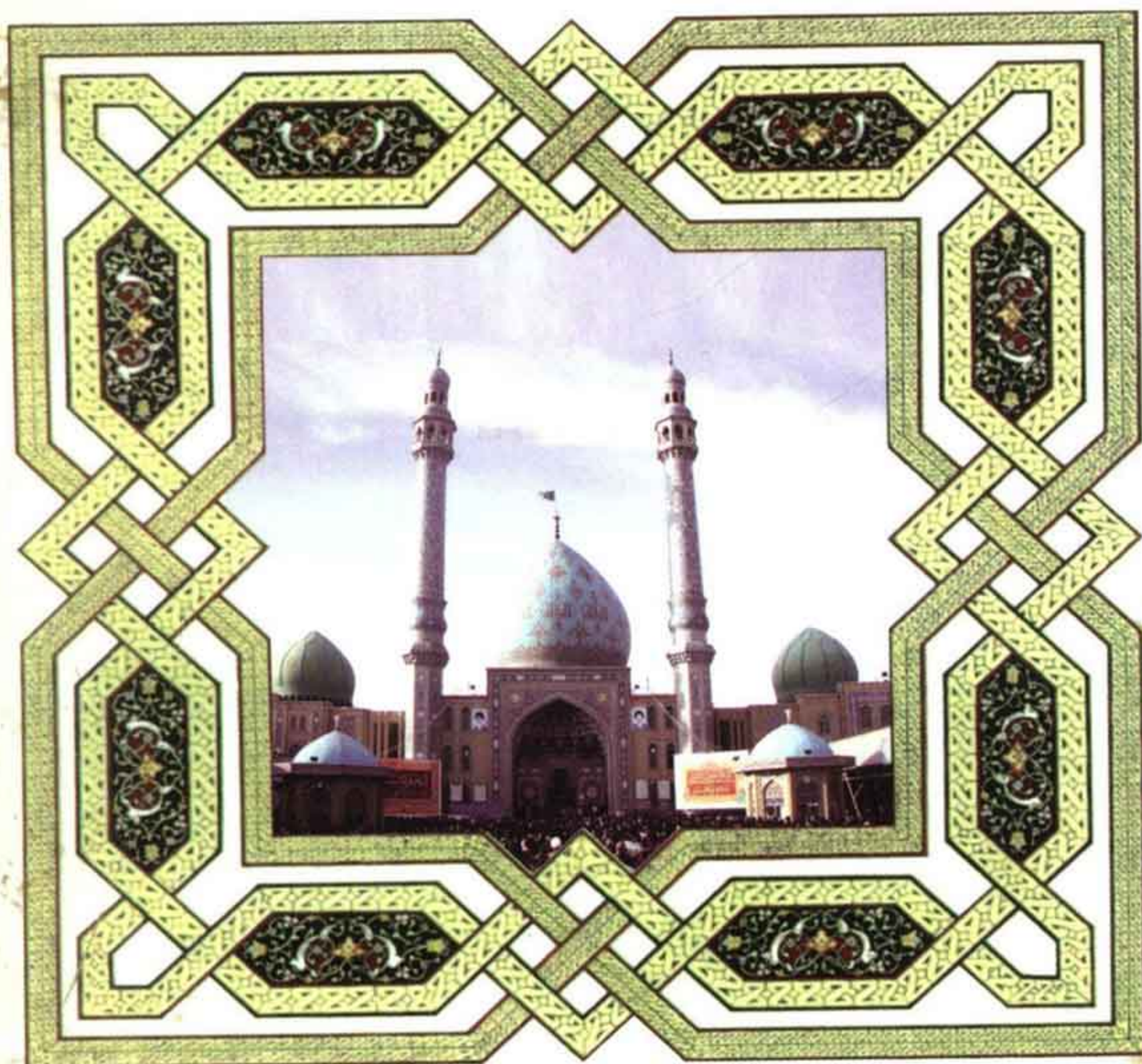

انتظار چیست؟

منتظر کیست؟

واحد پژوهش انتشارات مسجد مقدس جمکران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انتظار چیست، منتظر کیست؟	■ نام کتاب:
واحد پژوهش انتشارات مسجد مقدّس جمکران	■ مؤلف:
واحد پژوهش انتشارات مسجد مقدّس جمکران	■ ویرایش:
امیرسعید سعیدی	■ صفحه آرا:
انتشارات مسجد مقدّس جمکران	■ ناشر:
زمستان ۱۳۸۵	■ تاریخ نشر:
اول	■ نوبت چاپ:
سرور	■ چاپ:
۳۰۰۰ جلد	■ تیراژ:
۳۰۰ تومان	■ قیمت:
.. ۰۵۴ - ۹۷۳ - ۹۶۴	■ شابک:

انتشارات مسجد مقدّس جمکران	■ مرکز پخش:
فروشگاه بزرگ کتاب واقع در صحن مسجد مقدّس جمکران	
۰۲۵۱ - ۷۲۵۳۳۴۰ ، ۷۲۵۳۷۰۰	■ تلفن و نمابر:
۶۱۷	■ قم - صندوق پستی:

﴿حق چاپ مخصوص ناشر است﴾

انتظار چیست؟

منتظر کیست؟

واحد پژوهش مسجد مقدس جمکران

فهرست

مقدمه	۹
جامعه منتظر، جامعه پویا!	۱۰

فصل اول: کلیات

انتظار	۱۵
تعریف انتظار	۱۵
تعریف لغوی	۱۵
تعریف اصطلاحی	۱۵
مفهوم انتظار	۱۶
اهمیت و ضرورت انتظار	۱۶
فضیلت انتظار	۱۹

فصل دوم:

برداشت‌های انحرافی از انتظار

- برداشت‌های انحرافی از انتظار ۲۵
- دیدگاه انحرافی اول ۲۵
- دیدگاه انحرافی دوم ۲۶
- نقد امام خمینی علیه السلام بر دو دیدگاه (۲ و ۱) ۲۷
- دیدگاه انحرافی سوم ۲۸
- دیدگاه انحرافی چهارم ۲۸
- نقد امام خمینی علیه السلام بر دو دیدگاه (۳ و ۴) ۲۹
- دیدگاه انحرافی پنجم ۳۰
- نقد امام خمینی علیه السلام بر دیدگاه پنجم ۳۱
- دیدگاه صریح امام خمینی علیه السلام در مورد انتظار ۳۲

فصل سوم:

وظایف و تکالیف منتظران

- وظایف و تکالیف منتظران ۳۷
- تحصیل شناخت صفات و ویژگی‌های امام عصر علیه السلام ۳۸
- دلیل عقل ۳۹
- دلیل نقل ۳۹
- یکی: شناخت شخص امام علیه السلام به نام و نسبت ۴۱
- دوم: شناخت صفات و ویژگی‌های او ۴۱

- پیوند با مقام ولایت و امامت ۴۲
- تهذیب نفس و خودسازی ۴۷
- کسب آمادگی برای ظهور (زمینه‌سازی) ۴۹
- اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر) ۵۱
- انتظار کشیدن فرج و صبر کردن ۵۲
- اطاعت از ولی فقیه در زمان غیبت ۵۳
- سایر وظایف منتظران در زمان غیبت کبری ۵۵
- کتابنامه ۵۹

۸ انتظار در ادیان الهی

میان آمده است. در واقع اگر چه آخرالزمان از اعتقادات خاص شیعه است و ریشه در تفکر اسلامی دارد، اما منحصر به مسلمانان نیست. این اصطلاح با تعبیر و مشکل‌های مختلف در ادیان دیگر به کار رفته است. در دنیای امروز، شاید حتی یک دین یا فرقه‌ی دینی یا جماعت مذهبی پیدا نشود که در انتظار موعود منجی دین خود نباشد. پیروان ادیان مختلف جهان معتقدند زمانی می‌آید که در آن زمین در فساد، پوچی انحراف و بحران به سر می‌برد. در آن روز مردم جهان در بیابان سوزان تشنه حقیقت، عدالت و پاکی هستند. این زمان خود نشانه و علامتی برای ظهور منجی بزرگ عالم است که با قدرت الهی خود بر مادی‌گری و فساد و ظلم پیروز می‌شود و دنیا را پر از حق و حقیقت، پاکی و صفا و عدالت می‌نماید. این اعتقادات در همه ادیان به وضوح وجود دارد. تورات، کتاب‌های عهد عتیق یهودیان، انجیل مسیحیان، کتب مقدس برهنمیان، پیروان دین بودا و پیروان دین زردشت نیز ظهور منجی بزرگ

مقدمه

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«...مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ عليه السلام فَلْيَنْتَظِرْ
وَلْيَعْمَلْ بِالْوَرَعِ وَمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ، وَهُوَ مُنْتَظِرٌ. فَإِنْ مَاتَ
وَقَامَ الْقَائِمُ بَعْدَهُ، كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ أَدْرَكَهُ،
فَجِدُّوا وَانْتَظِرُوا هَنِيئًا لَكُمْ أَيُّهَا الْعَصَابَةُ الْمَرْحُومَةُ»؛^۱

«هرکس که دوست دارد از یاران قائم علیه السلام باشد، باید انتظار
کشیده و از گناه پرهیز کند و اخلاقش نیکو باشد، در حالی که
منتظر است. پس اگر چنین کسی پیش از قیام، مرگش فرارسد
پاداشی دارد مثل پاداش کسی که امام عصر علیه السلام را درک کرده
باشد. پس کوشش کنید و انتظار بکشید، که گوارا بستان باد
ای گروه مورد رحمت.»

۱. الفیة، ص ۲۰۷، ح ۱۶؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۰، ح ۵۰.

جامعه منتظر، جامعه پویا!

عظمت وجودی و ابعاد مختلف شخصیت حضرت صاحب الامر علیه السلام موجب شده که در طول بیش از هزار سالی که از غیبت کبری می‌گذرد، گروه‌های مختلف مردم با توجه به گرایش‌های خاص اعتقادی، اجتماعی و فرهنگی که داشته‌اند، از منظر خود به تحلیل شخصیت آن حضرت در جهان هستی پردازند و تنها درک و تصور خود از این موضوع را مطابق با واقع و تصور صحیح از شخصیت آن یگانه هستی تلقی کنند.

در این راستا جمعی از اصحاب سیر و سلوک و رهروان طریق عرفان با مطرح نمودن موضوع خلیفه الله و انسان کامل و نیز نقشی که حجت الهی در جهان هستی دارد تنها به جنبه فراطبیعی آن وجود مقدس توجه کرده و از سایر جنبه‌ها غفلت نموده‌اند.

دسته‌ای دیگر از مسلمانان توجه خود را تنها معطوف به جنبه طبیعی آن وجود مقدس نموده و ضمن طرح نقشی که آن حضرت به عنوان امام و پیشوای مردم به عهده دارند هیچ‌گونه مسئولیتی را در عصر غیبت متوجه مردم ندیدند و تنها تکلیف مردم را دعا برای فرج آن حضرت دانستند تا حضرت بیایند و امور مردم را خود اصلاح کنند.

عده‌ای هم ضمن توجه به جنبه فراطبیعی و طبیعی وجود مقدس

امام عصر علیه السلام تمام هم و غم خود را متوجه ملاقات با آن حضرت ساخته و تنها وظیفه خویش را توسل به آن حضرت برای نیل به دیدار آن وجود اقدس، می دانند.

اما در این میان، گروهی دیگر با در نظر گرفتن همه ابعاد مذکور به مطرح نمودن معنای صحیح انتظار پرداخته و در صدد تعیین وظیفه و نقش مردم در دوران غیبت برآمدند.^۱

شاید بتوان امام خمینی رحمته الله علیه را به عنوان بارزترین چهره از این گروه یاد کرد. ایشان در صحیفه نور با صراحت به نقد و بررسی برداشت‌های مختلفی که از مسأله انتظار وجود دارد پرداخته و دیدگاه خود را در این زمینه چنین مطرح ساختند:

«البته این پرکردن دنیا از عدالت را ما نمی توانیم بکنیم، اگر می توانستیم می کردیم. اما ما چون نمی توانیم بکنیم ایشان باید بیایند. الان عالم پر از ظلم است ... (اگر) ما بتوانیم جلوی ظلم را بگیریم، باید بگیریم، تکلیفمان است. قرآن و ضرورت اسلام ... تکلیف ما کرده است که باید برویم همه کار را بکنیم، ... چون نمی توانیم بکنیم باید او بیاید ... اما ما باید فراهم کنیم کار را، فراهم کردن اسباب این است که کار را نزدیک بکنیم، که مهیا بشود عالم برای آمدن حضرت علیه السلام ...»^۲

در جایی دیگر نیز می فرمایند: «انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام

۱. شناخت هستی، ص ۹۱.

۲. همان ص ۹۲؛ صحیفه نور (مجموعه رهنمودهای امام خمینی رحمته الله علیه) ج ۲۰، ص ۱۹۸ و ۱۹۹.

است. باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور آن شاء الله تهیه شود.^۱

ما در صدد آن هستیم تا ضمن بررسی مفهوم، اهمیت و ضرورت، فضیلت و آثار انتظار، به برخی از وظایف شیعیان و منتظران واقعی حضرت بقیة الله علیه السلام در عصر غیبت پردازیم. به امید آن که خود از منتظران و عاملان واقعی باشیم آن شاء الله.

فصل اول

کلیات

انتظار

تعریف انتظار

انتظار چیست؟ انتظاری که این همه از آن سخن به میان می آید

یعنی چه؟!

تعریف لغوی:

انتظار در لغت به معنای درنگ در امور، نگهبانی، چشم به راه

بودن و نوعی امید داشتن به آینده است.^۱

تعریف اصطلاحی:

عالم بزرگوار آیت الله موسوی اصفهانی مؤلف «مکیال المکارم»

می فرماید:

«وهو کیفیتة نفسانیة ینبعث منها التهیؤء لما تنتظره، وضده

الیأس فکلما کان الانتظار اشدّ کان التهیؤء آکد...»^۲

۱. التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۱۲، ص ۱۶۶.

۲. مکیال المکارم، ج ۲، ص ۲۳۵.

انتظار حالتی است روحی و نفسانی که موجب آمادگی برای آنچه انتظارش را می‌کشند، می‌شود. و ضد آن یأس و ناامیدی است. پس هر قدر انتظار شدیدتر باشد آمادگی نیز بیشتر خواهد بود....

مفهوم انتظار:

امام خمینی علیه السلام در باره مفهوم انتظار می‌فرماید: «انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور آن شاء الله تهیه شود».^۱

اهمیت و ضرورت انتظار

اعتقاد به مهدی موعود علیه السلام به عنوان امام غایب و مصلح جهانی از ویژگی‌های مهم تفکر شیعی است. از همین رو در این تفکر، انتظار آن منجی از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار بوده و بخش عظیمی از معارف شیعی را به خود اختصاص داده است.

در تفکر شیعی انتظار مهدی موعود علیه السلام با ویژگی‌هایی که برای آن بیان شده همواره به عنوان یکی از اصول مسلم اعتقادی مطرح بوده و در روایات امامان شیعه علیهم السلام بر ضرورت آن تصریح و تأکید شده است. ذیلاً به برخی از روایات به عنوان نمونه اشاره می‌شود.

۱- محمد بن ابراهیم نعمانی معروف به شیخ مفید از علما و محدثین قرن چهارم در کتاب «الغیبة» به سند خود از ابوبصیر روایت نموده است که روزی امام صادق علیه السلام خطاب به اصحاب خود فرمودند: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، مِنْ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِهِ؟ فَقُلْتُ: بَلَى؛

فَقَالَ: شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَالْإِقْرَارُ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ، وَالْوِلَايَةُ لَنَا، وَالْبِرَاءَةُ مِنْ أَعْدَائِنَا - يَعْنِي الْأَيْمَةَ خَاصَّةً - وَالتَّسْلِيمُ لَهُمْ، وَالْوَرَعُ، وَالْإِجْتِهَادُ وَالطَّمَأْنِينَةُ، وَالْإِنْتِظَارُ لِلْقَائِمِ عليه السلام...»^۱

«... آیا شما را خبر ندهم به چیزی که خداوند عزوجل هیچ عملی را جز به وسیله آن از بندگان قبول نمی‌کند؟!»

گفتم: آری.

فرمود: گواهی دادن به این که هیچ کس شایسته پرستش، جز خداوند نیست و این که محمد صلی الله علیه و آله بنده و فرستاده اوست، و اقرار کردن به آنچه خداوند به آن امر فرموده، و ولایت ما و بیزاری از دشمنان ما - اهل بیت علیهم السلام - و تسلیم شدن در برابر دستورات آنان و پرهیزگاری و اجتهاد (کوشش) و صبر و انتظار برای آمدن قائم علیه السلام...».

۱. الغیبة، ص ۲۰۷، ح ۱۶؛ بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۴۰، ح ۵۰.

همان طور که ملاحظه می فرمایید، انتظار مهدی موعود علیه السلام از مواردی شمرده شده که اعمال بندگان بدون آن پذیرفته نمی شود.

۲- شیخ صدوق رحمته الله در کتاب «کمال الدین و تمام النعمة» به سند خود از «عبدالعظیم حسنی» روایت می کند که گفت: بر مولای خود امام جواد علیه السلام وارد شدم و می خواستم از ایشان در باره قائم سؤال کنم که آیا مهدی علیه السلام خود اوست یا کسی غیر اوست؟! پس آن حضرت، خود شروع به سخن گفتن کرده و به من فرمودند:

«يا ابا القاسم! ان القائم عليه السلام منا هو المهدي الذي يجب ان ينتظر في غيبته، ويطاع في ظهوره، وهو الثالث من وُلدي...»؛^۱

«ای ابوالقاسم! به درستی که قائم علیه السلام از ماست و اوست مهدی؛ کسی که واجب است انتظار کشیدن او در زمان غیبتش، و واجب است اطاعتش وقتی که ظهور فرمود، و او سومین (نسل) از فرزندان من است.»

روایت یاد شده و بسیاری از روایات دیگر که در این مقاله جای طرح آن نیست، بر لزوم و ضرورت بلکه وجوب انتظار حضرت مهدی موعود علیه السلام در دوران غیبت دلالت می کنند.

۱. کمال الدین و تمام النعمة، ج ۲، ص ۷۰، ح ۱، باب ۳۶.

فضیلت انتظار

حال باید دید، انتظار که این همه مورد تأکید قرار گرفته و یکی از شرایط اساسی اعتقاد در تفکر شیعی محسوب می‌شود، چه فضیلت و پاداشی دارد؟

در روایات رسیده از ائمه اطهار علیهم‌السلام آن چنان منزلت و مقامی برای منتظران مهدی موعود علیه‌السلام بیان شده که انسان را به شگفتی وامی‌دارد، که آیا ممکن است چنین عمل به ظاهر ساده‌ای این همه فضیلت و پاداش داشته باشد؟!؟

تا بدانجا که امام جواد علیه‌السلام فرمودند:

«...أَفْضَلُ أَعْمَالٍ شِيعَتِنَا إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ...»^۱

«برترین اعمال شیعیان ما انتظار فرج (مهدی موعود علیه‌السلام) است.»

البته با اندکی تأمل و توجه به فلسفه انتظار و وظایف منتظران واقعی سرّ این همه فضیلت روشن خواهد شد. چه این که در نبوی شریف آمده است:

«أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَحْمَرُهَا»^۲

و شاید سرّ این فضیلت بزرگ، سختی و مشقتی باشد که در انتظار واقعی نهفته است، و الاً صرف ادّعای انتظار که مشکل و دشوار نیست. در اینجا به روایاتی چند از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه معصومین علیهم‌السلام

۱. همان، ج ۲، ص ۷۱، ادامه حدیث ۱، باب ۳۶.

۲. مجمع البحرین، ص ۲۹۷؛ در انتظار ققنوس، ص ۲۷۸.

پیرامون فضیلت انتظار و منزلت و مقامی که برای منتظران واقعی مصلح جهانی بیان شده است، اشاره می‌کنیم. شاید تذکری باشد برای نگارنده و خواننده، به امید این که از منتظران حقیقی قدوم آن منجی عالم بشریت باشیم ان شاء الله.

۱- از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است:

«أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ أَنْتِظَارُ الْفَرَجِ...»؛^۱

«بهترین عبادت‌ها، انتظار فرج است.»

۲- امام سجاده علیه السلام به ابا خالد می‌فرمایند:

«... يَا أَبَا خَالِدٍ! إِنَّ أَهْلَ زَمَانِ غَيْبَتِهِ الْقَائِلِينَ بِأَمَانَتِهِ،

وَالْمُنْتَظِرِينَ لِظُهُورِهِ، أَفْضَلُ مِنْ أَهْلِ كُلِّ زَمَانٍ...»؛^۲

«اهل زمان غیبت او (امام مهدی علیه السلام) که معتقد به امامت او

و منتظران ظهور او هستند، برتر از اهل هر زمانی هستند...».

۳- مرحوم صدوق از امام صادق علیه السلام روایت کرده که آن حضرت

بعد از معرفی فرزندش امام موسی بن جعفر علیه السلام و این که امام مهدی علیه السلام

که کامل کننده دوازده امام است از صلب اوست، فرمودند:

«... الْمُنْتَظِرُ لِلثَّانِي عَشْرٍ مِنْهُمْ كَالشَّاهِرِ سَيْفَهُ بَيْنَ يَدَيْ

رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَدْبُ عَنْهُ...»؛^۳

۱. همان، ج ۱، ص ۵۳۷، ح ۶، باب ۲۵.

۲. منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر علیه السلام، ص ۳۰۵.

۳. همان، ج ۲، ص ۶، ح ۵، باب ۳۳.

«کسی که منتظر دوازدهمین آنان باشد، مانند کسی است که شمشیرش را از غلاف بیرون کشیده و پیش روی رسول خدا ﷺ از آن حضرت دفاع می‌نماید.»

۴- در همان کتاب نیز به نقل از امام صادق علیه السلام در روایت دیگری در فضیلت منتظران چنین آمده است:

«... یا ابا بصیر! طوبی لشیعۀ قائمینا علیهم السلام المنتظرین لظهوره فی غیبیه، والمطیعین له فی ظهوره، أولیک أولیاء الله الذین لا خوف علیهم ولا هم یحزنون»؛^۱

«ای ابابصیر! خوشا به حال شیعیان قائم ما، کسانی که در غیبتش منتظر ظهور او هستند، و در حال ظهورش نیز فرمانبردار اویند. آنان اولیای خدا هستند که نه ترسی بر آن‌هاست و نه اندوهگین می‌شوند.»

۵- مرحوم مجلسی روایتی به سند خود از «فیض بن مختار» نقل می‌کند که در آن روایت امام صادق علیه السلام می‌فرمایند:

«مَنْ مَاتَ مِنْكُمْ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ لِهَذَا الْأَمْرِ كَمَنْ هُوَ مَعَ الْقَائِمِ علیه السلام فِي قُطَاطِهِ.

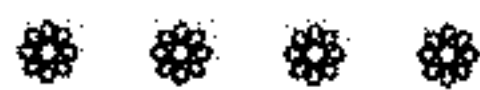
قَالَ: ثُمَّ مَكَثَ هَيْئَةً، ثُمَّ قَالَ: لَا، بَلْ كَمَنْ قَارَعَ مَعَهُ بِسِيفِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا، وَاللَّهِ كَمَنْ اسْتَشْهَدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله»؛^۲

۱. همان، ج ۲، ص ۳۹، ح ۵۴، باب ۳۳.

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۶، ح ۱۸.

«راوی می‌گوید: امام صادق علیه السلام فرمودند: هر کس از شما بمیرد در حالی که منتظر این امر (ظهور امام عصر) باشد، همانند کسی است که با حضرت قائم علیه السلام در خیمه‌اش بوده باشد. سپس حضرت چند لحظه‌ای درنگ کرده، آن‌گاه فرمودند: نه، بلکه مانند کسی است که در خدمت آن حضرت شمشیر بزند. سپس فرمودند: نه، به خدا قسم همچون کسی است که در رکاب رسول خدا صلی الله علیه و آله شهید شده باشد».

با توجه به روایات فوق و این که ما شیعیان انتظار ظهور آن وجود شریف را می‌کشیم و خود را منتظر حضرت علیه السلام می‌دانیم، به بررسی وظایف منتظران در دوران سخت و حیرت‌انگیز غیبت می‌پردازیم. اما بجاست ابتدا به بررسی برداشت‌های نادرست و متفاوت از انتظار فرج که توسط امام راحل عظیم‌الشان صورت گرفته‌اند، می‌پردازیم. وظایف حقیقی منتظران واقعی را از نظر این بزرگ مرجع عالم تشیع و به نقل از روایات ائمه معصومین علیهم السلام بیان کنیم.

فصل دوم

برداشت‌های انحرافی از انتظار

برداشت‌های انحرافی از انتظار

رهبر فقید انقلاب اسلامی در یکی از بیانات خود در دیدار با مسئولین وزارت پست و تلگراف به مناسبت نیمه شعبان سال ۱۳۶۷ هـ.ش، برداشت‌های متفاوتی که از موضوع «انتظار فرج» شده است را دسته‌بندی کرده و به شرح ذیل مورد نقد و بررسی قرار می‌دهند:

دیدگاه انحرافی اول

اولین دیدگاه در باب موضوع «انتظار فرج» که حضرت امام خمینی علیه السلام به طرح آن می‌پردازند، دیدگاه کسانی است که تکلیف مردم در زمان غیبت را تنها دعا برای تعجیل فرج حضرت حجّت علیه السلام می‌دانند.

«بعضی‌ها انتظار فرج را به این می‌دانند که در

مسجد، در حسینیه و در منزل بنشینند و دعا کنند و فرج امام زمان علیه السلام را از خدا بخواهند. این‌ها مردم صالحی هستند که یک همچو اعتقادی دارند، بلکه بعضی (یکی) از آن‌ها را که من سابقاً می‌شناختم بسیار مرد صالحی بود، یک اسبی هم خریده بود، یک شمشیری هم داشت و منتظر حضرت صاحب علیه السلام بود. این‌ها به تکالیف شرعی خودشان هم عمل می‌کردند و نهی از منکر هم می‌کردند و امر به معروف هم می‌کردند، لکن همین، دیگر غیر از این کاری ازشان نمی‌آمد و به فکر این هم که یک کاری بکنند نبودند.^۱

دیدگاه انحرافی دوم

دیدگاه دومی که حضرت امام خمینی علیه السلام بدان اشاره می‌کنند؛ بسیار شبیه به دیدگاه اول است، با این تفاوت که در دیدگاه دوم به طور کلی وظیفه‌ای که هر فرد مسلمان نسبت به جامعه خود دارد به فراموشی سپرده شده و حتی از امر به معروف و نهی از منکر هم غفلت شده است:

«دسته دیگری بودند که انتظار فرج را می‌گفتند؛ این

۱. صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۱۹۶؛ مجله انتظار، ش ۱، ص ۱۲، ۱۳.

است که ما کار نداشته باشیم به این که در جهان چه می‌گذرد، بر ملت‌ها چه می‌گذرد، بر ملت ما چه می‌گذرد، به این چیزها ما کار نداشته باشیم، ما تکالیف خودمان را عمل می‌کنیم، برای جلوگیری از این امور هم خود حضرت بیایند ان شاء الله درست می‌کنند، دیگر ما تکلیفی نداریم، تکلیف ما همین است که دعا کنیم ایشان بیایند و کاری به کار آنچه در دنیا می‌گذرد یا در مملکت خودمان می‌گذرد نداشته باشیم. این‌ها یک دسته‌ای، مردمی بودند که صالح بودند (ظاهراً)....^۱

نقد امام خمینی علیه السلام بر دو دیدگاه (۲)

امام خمینی علیه السلام در ادامه بیاناتشان به نقد و بررسی دو دیدگاه یاد شده پرداخته و می‌فرمایند:

«ما اگر دستمان می‌رسید و قدرت داشتیم باید برویم تمام ظلم‌ها و جورها را از عالم برداریم، تکلیف شرعی ماست، منتها ما نمی‌توانیم. این که هست این است که حضرت علیه السلام عالم را پر می‌کند از عدالت، نه (این که) شما دست بردارید از این تکلیفتان، نه این که شما دیگر تکلیف ندارید».^۲

۱. همان.

۲. همان، ج ۲۰، ص ۱۹۷.

دیدگاه انحرافی سوم

سومین برداشت از مفهوم «انتظار» که در بیانات حضرت امام علیه السلام بدان اشاره شده است، برداشت کسانی است که به استناد روایاتی که در آن‌ها آمده است؛ حضرت قائم (ارواحنا له الفداء) زمانی ظهور می‌کنند که دنیا پر از فساد و تباهی شده باشد، می‌گویند: ما نباید در زمان غیبت یا انحراف‌ها و مفاسدی که در جامعه وجود دارد کاری داشته باشیم، بلکه باید جامعه را به حال خود بگذاریم تا به خودی خود زمینه ظهور حضرت فراهم شود:

«یک دسته‌ای می‌گفتند که خوب! باید عالم پر معصیت بشود تا حضرت بیاید. ما باید نهی از منکر نکنیم، امر به معروف هم نکنیم تا مردم هرکاری می‌خواهند بکنند، گناه‌ها زیاد بشود تا فرج نزدیک بشود»^۱.

دیدگاه انحرافی چهارم

دیدگاه چهارم به شکلی افراطی تر همان برداشت گروه سوم را مطرح ساخته و معتقد است که ما نه تنها نباید جلوی معاصی و گناهانی که در جامعه وجود دارد را بگیریم، بلکه باید به آن‌ها دامن بزنیم تا زمینه ظهور حضرت حجت علیه السلام هر چه بیشتر فراهم شود:

۱. همان، ج ۲۰، ص ۱۹۶؛ مجله انتظار، ش ۱، ص ۱۳.

«یک دسته‌ای از این بالاتر بودند می‌گفتند: باید دامن زد به گناه‌ها، دعوت کرد مردم را به گناه تا دنیا پر از جور و ظلم شود و حضرت علیه السلام تشریف بیاورند. این هم دسته‌ای بودند که البته در بین این دسته منحرف‌هایی هم بودند، اشخاص ساده لوح هم بودند، منحرف‌هایی هم بودند که برای مقاصدی به این (امر) دامن می‌زدند»^۱.

تقد امام خمینی علیه السلام بر دو دیدگاه (۴ و ۳).

حضرت امام علیه السلام دو دیدگاه اخیر را به شدت مورد انتقاد قرار داده و در ادامه سخنانشان می‌فرمایند:

«... یعنی خلاف ضرورت اسلام، خلاف قرآن! این معنا که ما دیگر معصیت نکنیم تا حضرت صاحب علیه السلام بیاید! حضرت صاحب علیه السلام که تشریف می‌آورند برای چه می‌آیند؟! برای این که گسترش بدهند عدالت را، برای این که حکومت را تقویت کنند، برای این که فساد را از زمین ببرند. ما خلاف آیات شریفه قرآن دست از نهی از منکر برداریم، دست از امر به معروف برداریم و توسعه بدهیم گناهان را برای این که حضرت بیایند. حضرت بیایند چه می‌کنند؟! حضرت می‌آیند می‌خواهند همین کارها را بکنند. الآن دیگر ما هیچ

۱. همان، و مجله انتظار، ش ۱، ص ۱۳.

تکلیفی نداریم؟ دیگر بشر تکلیفی ندارد؟ بلکه تکلیفش این است که دعوت کند مردم را به فساد؟! به حسب رأی این جمعیت که بعضی هایشان بازیگرند و بعضی هایشان نادان، این است که ما باید بنشینیم دعا کنیم به صدام! هرکسی نفرین به صدام کند، خلاف امر کرده است، برای این که حضرت دیر می آیند!! و هر کسی دعا کند به صدام، برای این که، این (صدام) فساد زیاد می کند. ما باید دعاگوی آمریکا باشیم، دعاگوی شوروی باشیم، و دعاگوی اذنباشان، از قبیل صدام باشیم و امثال این ها، تا این که این ها عالم را پر کنند از جور و ظلم و حضرت تشریف بیاورند! بعد حضرت تشریف بیاورند، چه کنند؟! حضرت بیایند که ظلم و جور را بردارند، همان کاری که ما می کنیم و ما دعا می کنیم که ظلم و جور باشد، حضرت می خواهند همین را بردارند...»^۱

دیدگاه انحرافی پنجم

آخرین دیدگاهی که حضرت امام علیه السلام در بیانات خود به آن

۱. همان، ج ۲، ص ۱۹۷؛ مجله انتظار، ش ۱، ص ۱۴.

می‌پردازند، دیدگاه کسانی است که هر اقدامی برای تشکیل حکومت در زمان غیبت را خلاف شرع دانسته و عقیده دارند که این عمل با نصوص روایات مغایر است:

«یک دسته دیگری بودند که می‌گفتند که هر حکومتی اگر در زمان غیبت محقق بشود، این حکومت باطل و برخلاف اسلام است. آن‌ها مغرور بودند، آن‌هایی که بازیگر نبودند، مغرور بودند به بعض روایاتی که وارد شده است بر این امر؛ که هر علمی بلند شود قبل ظهور حضرت، آن علم، علم باطل است. آن‌ها خیال کرده بودند که ... هر حکومتی باشد، در صورتی که آن روایات، که هر کس علم بلند کند، علم مهدی به عنوان مهدویت (خود) بلند کند. حالا ما فرض می‌کنیم که یک همچو روایاتی باشد، آیا معنایش این است که ما تکلیفمان دیگر ساقط است؟!»

نقد امام خمینی علیه السلام بر دیدگاه پنجم

و در ادامه نیز (امام امت) اضافه می‌فرمایند:

«این‌هایی که می‌گویند که هر علمی بلند بشود... خیال کردند که هر حکومتی باشد این برخلاف انتظار فرج است، این‌ها نمی‌فهمند چی دارند می‌گویند، این‌ها تزریق کرده‌اند بهشان، که این حرف‌ها را بزنند، نمی‌دانند دارند چی چی می‌گویند، حکومت نبودن

یعنی این که همه مردم به جان هم بریزند، بکشند هم راه، بزنند هم راه، از بین ببرند، بر خلاف نص آیات الهی رفتار بکنند. ما اگر فرض می‌کردیم دویست تا روایت هم در این باب داشتند، همه را به دیوار می‌زدیم برای این که خلاف قرآن است. اگر هر روایتی بیاید که نهی از منکر را بگوید نباید کرد، این را باید به دیوار زد. این گونه روایت قابل عمل نیست...»^۱

در جایی دیگر امام راحل علیه السلام می‌فرمایند:

« ارزش دارد که انسان در مقابل ظلم بایستد و مشتش را گره کند و توی دهنش بزند و نگذارد که این قدر ظلم زیاد بشود، این ارزش دارد. ما تکلیف داریم آقا! این طور نیست که حالا که منتظر ظهور امام زمان علیه السلام هستیم، پس دیگر بنشینیم در خانه‌ها مان، تسبیح را دست بگیریم و بگوئیم عَجَلْ عَلٰی فَرَجِهِ.

عَجَلْ با کار شما باید تعجیل بشود. شما باید زمینه را فراهم کنید برای آمدن او و فراهم کردن این است که مسلمین را با هم مجتمع کنید همه با هم بشوید، ان شاء الله ظهور می‌کند ایشان»^۲.

دیدگاه صریح امام خمینی علیه السلام در مورد انتظار (فصل الخطاب):

حضرت امام خمینی علیه السلام در پایان بررسی دیدگاه‌های یاد شده، نظر خود در باب مفهوم انتظار فرج را به صراحت مطرح کرده، می‌فرمایند:

۱. همان، ج ۲۰، ص ۱۹۸.

۲. همان، ج ۱۸، ص ۱۹۵؛ مجله انتظار، ش ۱، ص ۱۵.

«...البته این پر کردن دنیا را از عدالت، این را ما نمی‌توانیم بکنیم، اگر می‌توانستیم می‌کردیم. اما چون نمی‌توانیم بکنیم ایشان باید بیایند. الان عالم پر از ظلم است، شما یک نقطه هستید در عالم، عالم پر از ظلم است، (اگر) ما بتوانیم جلوی ظلم را بگیریم، باید بگیریم، تکلیفمان است. ضرورت اسلام و قرآن تکلیف ما کرده است که باید برویم همه کار را بکنیم. اما نمی‌توانیم بکنیم، چون نمی‌توانیم بکنیم باید او بیاید تا بکند، اما (ما) باید فراهم کنیم کار را، فراهم کردن اسباب این است که کار را نزدیک بکنیم، کار را همچو بکنیم که مهیا بشود عالم برای آمدن حضرت عجل الله فرجه»^۱

فرمایش امام راحل یادآور حدیث شریف نبوی ص است که می‌فرمایند:

«...يَخْرُجُ نَاسٌ مِنَ الْمَشْرِقِ فَيُؤَطِّثُونَ لِمَهْدِي عجل الله فرجه يَغْنِي سُلْطَانَهُ»^۲

«بله، انتظار فرج از منظر امام خمینی ره مفهومی جز آمادگی فردی، اجتماعی و... در جهت زمینه‌سازی تشکیل حکومت جهانی و دولت کریمه حضرت ولی عصر عجل الله فرجه ندارد و این همان

۱. همان، ج ۲۰، ص ۱۹۸.

۲. صحیح ابن ماجه، ج ۲، ابواب الفتن، در باب خروج المهدي عجل الله فرجه؛ منتخب الاثر، ص ۳۷۵، باب ۴۰.

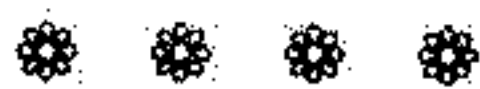
چیزی است که در فرهنگ و تفکر شیعی به آن اشاره شده و در

احادیث معصومین علیهم السلام از آن سخن رفته است.

اینجاست که هر فرد منصفی بر نقش بزرگ و مؤثر امام راحل در احیای اندیشه انتظار صحیح اعتراف نموده و اقرار خواهد کرد، که هیچ حرکتی در طول دوران غیبت کبری به اندازه حرکت رهایی بخش امام خمینی ره در راستای زمینه‌سازی ظهور حضرت بقیة الله الاعظم (ارواحنا له الفداء) تأثیر نداشته است.

به امید روزی که این انقلاب اسلامی کم نظیر یا بی نظیر، به انقلاب جهانی حضرت صاحب الامر علیه السلام متصل شود و چشمان بی رمق و منتظر شیعه به جمال دلربای یوسف فاطمه علیها السلام روشن گردد ان شاء الله. با اندکی توجه به نقد و بررسی آراء و نظریات امام راحل از لابلای بیانات گهر بار حضرتش کم و بیش و وظایف واقعی منتظران قدوم منجی عالم بشریت از قبیل؛ اصلاح فردی، اجتماعی، زمینه سازی حکومت جهانی حضرت و ... رهنمون می شویم.

اکنون نوبت آن رسیده که به بررسی وظایف شیعه در دوران غیبت کبری پرداخته و با الهام گیری از روایات ائمه معصومین علیهم السلام در حدّ مجال این مقاله برخی از آنها را برای خوانندگان عزیز بیان نمایم.

فصل سوم

وظایف و تکالیف منتظران

وظایف و تکالیف منتظران

در این که شیعیان در طول دوران غیبت کبری رها نبوده، وظایف و تکالیفی دارند شک و تردیدی وجود ندارد، اما بحث روی تعداد و نوع تکالیف و وظایف آنهاست، که در این زمینه سخنان بسیاری مطرح شده، تا بدانجا که در برخی از کتب تا هشتاد وظیفه برای منتظران بر شمرده‌اند.^۱

لکن از آنجا که این مقاله گنجایش ذکر و تبیین همه وظایفی را که در عصر غیبت به عهده شیعیان نهاده شده ندارد، به اهم وظایف منتظران می‌پردازیم. ان شاء الله که خود از عاملین به وظایف و تکالیف باشیم.

۱. ر.ک: مکیال المکارم فی فوائد الدعاء القائم علیه السلام، ج ۲، ص ۱۸۰-۵۷۵.

تحصیل شناخت صفات و ویژگی‌های امام عصر علیه السلام

اولین و مهم‌ترین وظیفه هر شیعه و منتظر، آن است که ابتداء منتظر - یعنی کسی که انتظارش کشیده می‌شود - را بشناسد، و معرفت او و صفات و ویژگی‌هایش را کسب نماید.

این مطلب به اندازه‌ای اهمیت دارد که در روایات فریقین (شیعه و سنی) از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه هدی علیهم السلام آمده است:

«مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»؛^۱

«هرکس بمیرد و امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده

است.»

در روایتی دیگر که مرحوم کلینی به سند صحیح از «فضیل بن یسار» و به نقل از امام باقر علیه السلام در اصول کافی آورده، چنین آمده است:

«عَنْ فَضِيلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: مَنْ

مَاتَ وَلَيْسَ لَهُ إِمَامٌ فَمِيتَتُهُ مِيتَةٌ جَاهِلِيَّةٌ، وَمَنْ مَاتَ وَهُوَ

عَارِفٌ لِإِمَامِهِ لَمْ يَضُرَّهُ، تَقَدَّمَ هَذَا الْأَمْرُ أَوْ تَأَخَّرَ وَمَنْ مَاتَ

وَهُوَ عَارِفٌ لِإِمَامِهِ، كَانَ كَمَنْ هُوَ مَعَ الْقَائِمِ علیه السلام فِي

فُسْطَاطِهِ»؛^۲

«فضیل بن یسار: شنیدم که حضرت اباجعفر (امام محمد

باقر علیه السلام) می‌فرمودند: هرکس در حالی که امامی نداشته باشد

۱. بحار الانوار، ج ۸، ص ۳۶۸ و ج ۳۲، ص ۳۲۱؛ منابع الموده، ج ۳، ص ۳۷۲؛ شناخت

هستی بخش، ص ۹۸.

۲. اصول کافی، کتاب الحجّة، ج ۱، ص ۳۷۱، ح ۵.

بمیرد، مُردنش، مردن جاهلیت است و هرکس در حالی که
 امامش را شناخته است بمیرد، پیش افتادن و یا تأخیر این امر
 (دولت آل محمد علیهم السلام) به او ضرر نمی‌رساند، و هرکس بمیرد در
 حالیکه امامش را شناخته باشد، همچون کسی است که در خیمه
 قائم علیه السلام با آن حضرت بوده باشد».

در این زمینه دانشمند فرزانه صاحب «کتاب مکیال المکارم» چنین
 می‌فرمایند:

«شناخت امام به دلیل عقل و نقل ثابت و لازم است».

دلیل عقل:

چون آن حضرت امامی است که اطاعتش واجب می‌باشد، و کسی
 که اطاعتش واجب است باید حقایقش را شناخت، تا با شخص
 دیگری که مدعی مقام آن جناب است، اشتباه نگردد، بنابراین شناخت
 و معرفت مولا یمان حضرت حجّت علیه السلام واجب است ...

دلیل نقل:

شیخ صدوق رحمته الله از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام روایت
 کرده، که فرمود: هرکس در چهار چیز شک کند به تمام آنچه خدای
 تبارک و تعالی نازل فرموده کفر ورزیده است ... یکی از آنها:
 شناختن امام در هر زمان؛ از جهت شخص و صفات اوست.^۱

دقت و توجه به محتوای ادعیه‌ای که به خواندن آن‌ها در دوران غیبت سفارش بسیار شده است، نیز انسان را به اهمیت شناخت امام و حجت الهی هدایت می‌کند، چنان‌که در یکی از دعاهای معروف و معتبر که شیخ صدوق رحمته الله آن را در کتاب «کمال الدین» به نقل از زراره از امام صادق رحمته الله آورده می‌خوانیم:

«... قَالَ: يَا زُرَّارَةُ! إِنَّ أَدْرَكَتْ ذَلِكَ الزَّمَانَ فَأَدِمِ هَذَا

الدَّعَاءَ: اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ

لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي

رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ

لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَن دِينِي...»^۱

(اللَّهُمَّ لَا تَمِثْنِي مِثَّةَ جَاهِلِيَّةٍ وَلَا تُزِعْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ

هَدَيْتَنِي...)^۲

بار الها! خودت را به من بشناسان که اگر خودت را به من

نشناسانی رسالت را نخواهم شناخت، بار الها! رسالت را به من

بشناسان که اگر فرستاده‌ات را به من نشناسانی حجت تو را

نخواهم شناخت، بار الها! حجت خود را به من بشناسان که اگر

حجتت را به من نشناسانی از دینم گمراه می‌گردم، (خداوند! مرا

۱. در بعضی از نسخ «فَالزَّمِ هَذَا الدَّعَاءَ» آمده است.

۲. کمال الدین، ج ۲، ص ۱۷، باب ۳۳، ح ۲۴.

۳. در بعضی از نسخ جمله داخل پرانتز را نیز اضافه دارد، رک: منتخب الاثر، ص ۶۳۷.

به مرگ جاهلیت نمیران و دلم را - از حق - پس از آن که هدایتم

فرمودی منحرف نگردان...).

مؤلف محترم کتاب «مکیال المکارم»، مقصود از «معرفت امام علیه السلام»

را که در روایات مورد تأکید قرار گرفته، چنین شرح می دهند:

«بدون تردید مقصود از شناختی که امامان ما - که درودها

و سلام های خداوند بر ایشان باد - ما را نسبت به امام زمان امر

فرموده اند؛ شناختن آن حضرت است آن چنان که هست، به گونه ای که

(این شناخت) سبب سالم ماندنمان از شبهه های دشمنان و ملحدین

گردد و مایه نجاتمان از گمراه ساختن افترا زندگان شود، و چنین

شناختی جز به دو امر حاصل نمی گردد:

یکی: شناخت شخص امام علیه السلام به نام و نسبت.

دوم: شناخت صفات و ویژگی های او.

و باید دانست که به دست آوردن این دو شناخت از اهم واجبات

می باشد...^۱

البته امر دومی که در کلام یاد شده به آن اشاره شده، در عصر ما از

اهمیت بیشتری برخوردار بوده، و در واقع این نوع شناخت است که

می تواند در زندگی فردی و اجتماعی منتظران منشأ اثر و تحوّل باشد؛

زیرا اگر کسی حقیقتاً به صفات و ویژگی های امام عصر علیه السلام و نقش

و جایگاه آن حضرت در عالم هستی و فقر و نیاز خود نسبت به او واقف شود، هرگز از یاد و نام آن حضرت غافل نمی‌شود.^۱

نکته مهمی که باید مد نظر داشت این است که شناخت و معرفت واقعی نسبت به امام و حجّت خدا جز با عنایت خداوند حاصل نمی‌شود، همان‌طور که در دعای «اللّٰهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسِكَ...» ملاحظه فرمودید باید از درگاه خداوند توفیق معرفت حجّتش را تقاضا و استدعا کرد تا در سایه آن از گمراهی رهایی یافت. این مطلب را از روایتی که در اصول کافی، مرحوم کلینی به سند خویش از «محمد بن حکیم» نقل کرده، می‌توان دریافت. در این روایت چنین آمده است:

«عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: الْمَعْرِفَةُ

مِنْ صُنْعِ مَنْ هِيَ؟

قَالَ: مِنْ صُنْعِ اللَّهِ، لَيْسَ لِلْعِبَادِ فِيهَا صُنْعٌ».^۲

محمد بن حکیم می‌گوید، به امام صادق عليه السلام عرض کردم: معرفت و شناخت، ساخت کیست؟

فرمودند: ساخت خداست، بندگان در ساخت آن نقشی ندارند.

پیوند با مقام ولایت و امامت

پس از اهمیت شناخت و معرفت نسبت به امام عليه السلام و واجب اطاعت بودنش، نوبت به پیوند و عهد با مقام ولایت می‌رسد که از وظایف

۱. شناخت هستی بخش، ص ۱۰۰.

۲. اصول کافی، (کتاب التوحید)، ج ۱، ص ۱۶۳، ح ۲.

مهم هر شیعه منتظر است، و این مطلب در روایات بسیاری مورد سفارش و تأکید قرار گرفته است؛ که به برخی از آنها تمسک می‌جوئیم:

ابوزینب نعمانی رضی الله عنه در کتاب «الغیبة» روایتی را در این زمینه آورده است:

«عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْعِجَلِيِّ، عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ الْبَاقِرِ رضی الله عنه فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ:

«إِصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ...»^۱
 فَقَالَ رضی الله عنه: إِصْبِرُوا عَلَى آدَاءِ الْفَرَايِضِ، وَصَابِرُوا عَدْوَكُمْ،
 وَرَابِطُوا إِمَامَكُمْ الْمُنْتَظَرَ»^۲؛

«برید بن معاویه می‌گوید: امام باقر رضی الله عنه در تفسیر آیه شریفه «إِصْبِرُوا...» فرمودند:

بر انجام واجبات صبر کنید و در مقابل دشمنانتان پایداری داشته باشید، و پیوند خود را با امام منتظرتان مستحکم نمایید.»

روایات دیگری نیز به همین مضمون از امام صادق و امام کاظم رضی الله عنهما

وارد شده است که به جهت اختصار از ذکر آنها صرف نظر می‌کنیم.^۳

این که می‌بینیم در روایت‌های متعددی، ائمه رضی الله عنهم شیعیان خود خود

۱. سوره آل عمران، آیه ۲۰۰.

۲. الغیبه، ص ۲۰۶، ح ۱۳؛ بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۲۱۹، ح ۱۴.

۳. ر.ک؛ البرهان فی التفسیر القرآن، ج ۱، ص ۳۳۴، ح ۲.

را به تجدید عهد و بیعت با امام زمان خود سفارش کرده و از آن‌ها خواسته‌اند که در آغاز هر روز و حتی بعد از هر نماز واجب، دعای عهد بخوانند، همه نشان از اهمیت پیوند (و میثاق) دائمی شیعیان با مقام عظمای ولایت و حجت خدا دارد.

یکی از مشهورترین دعاهاى عهد، دعایی است که مرحوم سید بن طاووس آن را در کتاب ارزشمند «مصباح الزائر» به نقل از امام صادق علیه السلام روایت کرده و در ابتدای آن آمده است:

«مَنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَرْبَعِينَ صَبَاحًا بِهَذَا الْعَهْدِ كَانَتْ مِنْ أَنْصَارِ قَائِمِنَا علیه السلام فَإِنْ مَاتَ قَبْلَهُ أَخْرَجَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ قَبْرِهِ، وَأَعْطَاهُ بِكُلِّ كَلِمَةٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ، وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ سَيِّئَةٍ»؛^۱

«هر کس چهل بامداد، خدا را با این عهد بخواند، از یاران قائم ما خواهد بود، پس اگر پیش از (ظهور) قائم علیه السلام از دنیا برود، خداوند تعالی او را از قبرش خارج می‌سازد (تا قائم علیه السلام را یاری دهد)، و خداوند به شماره هر کلمه (از آن) هزار حسنه به او عطا کند و هزار بدی را از او بر طرف می‌سازد».

به دلیل اهمیت و اعتبار مضمون این دعای شریف در اینجا بخشی از آن را نقل می‌کنیم:

بعد از ذکر خدا و درود و صلوات بر امام غائب علیه السلام چنین آمده است:

۱. مصباح الزائر، ص ۴۵۵؛ بحار الانوار، ج ۱۰۲، ص ۱۱۱؛ شناخت هستی بخش، ص ۱۰۴.

«...اللَّهُمَّ إِنِّي أُجَدِّدُ لَكَ فِي صَبِيحَةِ يَوْمِي هَذَا وَمَا عِشْتُ مِنْ
 أَيَّامِ حَيَاتِي عَهْدًا وَعَقْدًا وَبَيْعَةً لَكَ فِي عُنُقِي لَا أَحُولُ عَنْهَا
 وَلَا أَزُولُ أَبَدًا اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ وَأَعْوَانِهِ وَالذَّابِقِينَ
 عَنْهُ وَالْمُسَارِعِينَ إِلَيْهِ فِي قَضَاءِ حَوَائِجِهِ وَالْمُتَمَثِّلِينَ
 لِأَوْامِرِهِ وَتَوَاهِيهِ وَالْمَحَامِلِينَ عَنْهُ وَالسَّابِقِينَ إِلَى إِرَادَتِهِ
 وَالْمُسْتَشْهِدِينَ بَيْنَ يَدَيْهِ...»؛^۱

«بار خدایا! من در بامداد این روز و تمام دوران زندگانی‌ام، عهد
 و عقد و بیعتی را که از آن حضرت برگردن دارم با او تجدید
 می‌کنم، که هرگز از آن عهد و بیعت برنگردم و بر آن پایدار بمانم.
 بار خدایا! مرا از انصار و یاران آن حضرت و مدافعان از حریم
 مقدس او، شتابندگان در پی انجام مقاصدش و امثال کنندگان
 دستورات و اوامر و تواهی‌اش، و حمایت کنندگان از وجود
 شریفش، و سبقت جوینان به سوی خواسته‌اش و شهید شدگان
 در رکاب و در حضور حضرتش قرار ده (امین یارب العالمین)».

دقت در عبارت‌های بالا می‌تواند تصویری روشن از مفهوم عهد
 و پیمان با امام و حجّت زمان به ما ارائه دهد، عهد و پیمانی ناگسستی
 برای یاری و نصرت امام زمان خود و اطاعت مخلصانه، تا پای جان از
 اوامر و تواهی او.

به راستی اگر هر شیعه منتظر، در آغاز هر روز با حضور و توجه، چنین عهد و میثاقی را با امام و مقتدای خویش تجدید نماید، هرگز تن به سستی، ذلت، خواری، ظلم، بی عدالتی و گناه نخواهد داد؟! آیا هرگز به رضای مولای خود بی اعتنایی می کند؟! و به گناه و معصیت آلوده می شود؟!!

مسئلاً خیر. بدون هیچ شکی اگر در جامعه‌ای چنین فرهنگی حاکم شود و همه فقط به دنبال رضای امام خویش باشند، آن جامعه هرگز دچار بحران و تهاجم فرهنگی، از خود بیگانگی، یأس و ناامیدی و انحطاط نخواهد شد.

این نکته در جای خود ثابت است، که اگر همه ما (شیعیان منتظر)، با همدلی و وحدت دست بیعت و یاری به سوی مولای خود دراز کنیم و بر نصرت او اتفاق داشته باشیم و از گناه دوری کنیم، فرج مولا یمان را قریباً درک خواهیم نمود، و برای همیشه از ظلم و ظلمت‌رهایی خواهیم یافت.

چنان‌که در توفیق (نامه) شریف امام عصر علیه السلام به شیخ مفید رحمته الله علیه چنین آمده است:

«...وَلَوْ أَنَّ أَشْيَاعَنَا، وَفَقَّهُمُ اللَّهُ لِبَطَاعَتِهِ، عَلَى اجْتِمَاعٍ مِنْ
الْقُلُوبِ فِي الْوَفَاءِ بِالْعَهْدِ عَلَيْهِمْ، لَمَا تَأَخَّرَ عَنْهُمْ الْيَمْنُ

يَلْقَانَا وَلَتَعَجَّلَنَّ لَهُمُ السَّعَادَةَ بِمُشَاهِدَتِنَا عَلَى حَقِّ الْمَعْرِفَةِ
وَصِدْقِهَا مِنْهُمْ بِنَا...»^۱

«...اگر شیعیان ما که خداوند آنان را در اطاعتش یاری دهد، در وفای عهد و پیمانی که از ایشان گرفته شده یکدل و مصمم باشند، نعمت لقاء و دیدار ما از آنان به تأخیر نمی‌افتد و سعادت دیدار ما برای آنها با معرفت کامل و راستین نسبت به ما تعجیل می‌گردد...».

گفتم که روی ماهت از ما چرا نهان است؟

گفتا: تو خود حجابی، ورنه رخم عیان است

گفتم که از که پرسم جانا نشان کویت؟

گفتا نشان چه پرسی، آن کوی بی نشان است

تهذیب نفس و خودسازی

یکی دیگر از وظایف مهم شیعیان منتظر، تهذیب نفس و آراستن خود به اخلاق و رفتار نیکو می‌باشد، که در این زمینه نیز روایاتی چند از ائمه اطهار علیهم‌السلام وارد شده و مورد تأکید قرار گرفته است.

در روایتی که نعمانی رحمته‌الله به سند خود از امام صادق علیه‌السلام نقل کرده،

آمده است:

۱. احتجاج، ج ۲، ص ۶۰۲؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۷.

« عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام ... قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ
يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ عليه السلام، فَلْيَنْتَظِرْ، وَلْيَعْمَلْ بِالْوَرَعِ
وَمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ، وَهُوَ مُنْتَظَرٌ، فَإِنْ مَاتَ وَقَامَ الْقَائِمُ عليه السلام
بَعْدَهُ كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ أَدْرَكَهُ، فَجِدُوا
وَأَنْتَظِرُوا، هَنِيئًا لَكُمْ آيَتُهَا الْإِصَابَةُ الْمَرْحُومَةُ»؛^۱

«... هر کس دوست دارد از یاران حضرت قائم عليه السلام باشد، باید که
انتظار بکشد، و در این حال پرهیزکاری کند و اخلاق و رفتار
نیک داشته باشد، در حالی که منتظر باشد، پس چنانچه بمیرد و
پس از مرگش قائم عليه السلام قیام کند، پاداش او همچون پاداش کسی
خواهد بود که آن حضرت را درک کرده باشد، پس تلاش کنید و
در انتظار بمانید، گوارا باد برای شما ای گروه مشمول رحمت
خداوند.

موضوع خودسازی و تهذیب نفس از چنان اهمیتی برخوردار
است که در توقیع شریف امام عصر عليه السلام به شیخ مفید رحمته الله که ذیلاً به آن
اشاره شده، سبب و عامل محروم گشتن شیعیان از دیدار حجت خدا
و طولانی شدن غیبت، اعمال ناپسند و گناهان برخی از شیعیان شمرده
شده است:

«... فَمَا يَخْبِسُنَا عَنْهُمْ إِلَّا مَا يَتَّصِلُ بِنَا مِمَّا نَكْرَهُهُ، وَلَا نُؤَيِّرُهُ
مِنْهُمْ»؛^۲

۱. الفیبه، ص ۲۰۷، ح ۱۶؛ معجم الاحادیث الامام المهدي عليه السلام، ج ۳، ص ۴۱۷، ح ۹۷۰.

۲. احتجاج، ج ۲، ص ۶۰۲.

«...پس تنها چیزی که ما را از آنان (شیعیان) پنهان می‌دارد، همانا چیزهای (اعمال) ناپسند و ناخوشایندی است که از ایشان به ما می‌رسد و خوشایند و مورد پسند ما نیست و از آنان انتظار نمی‌رود.

همچنین در بعضی از اخبار آمده است که اعمال شیعیان مستمراً به امام زمان علیه السلام عرضه می‌شود و اشراف کامل بر اعمال و رفتار ما دارند، لذا بایستی بسیار مراقب اعمال و رفتار خود باشیم. چنان‌که در همان توفیق شریف آمده است:

«فَإِنَّا نُحِيطُ عِلْمًا بِأَثْبَائِكُمْ وَ لَا يَعْزِبُ عَنَّا شَيْءٌ مِّنْ أَخْبَارِكُمْ»؛^۱

«ما بر اخبار و احوال شما آگاهیم و احاطه داریم و هیچ چیز از اوضاع شما بر ما پوشیده و مخفی نمی‌ماند».

کسب آمادگی برای ظهور (زمینه‌سازی)

یکی دیگر از وظایف منتظران در زمان غیبت کسب آمادگی‌های همه‌جانبه برای ظهور آن منجی عالم است که به فرموده حضرتش، امر ظهور به یکباره محقق می‌شود و شاید فرصت از دست برود، آن‌گاه پشیمانی سودی ندارد.

توقیع شریف حضرت بقیة الله علیه السلام به شیخ مفید رحمته الله را با دقت ملاحظه

کنید:

«...فَلْيَعْمَلْ كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ بِمَا يَقْرَبُ بِهِ مِنْ مَحَبَّتِنَا
وَلْيَتَجَنَّبْ مَا يُدْنِيهِ مِنْ كِرَاهِيَّتِنَا وَسَخَطِنَا، فَإِنَّ أَمْرَنَا بَعْتُهُ
فُجَاءَةً حِينَ لَا تَنْفَعُهُ تَوْبَةٌ وَلَا يُنَجِّيهِ مِنْ عِقَابِنَا نَدَمٌ عَلَى
حَوْبَةٍ»؛^۱

«امام عصر علیه السلام در توقیع شریف فرمودند: پس هر یک از شما
(شیعیان) باید آنچه را که موجب دوستی ما می شود، پیشه خود
سازد، و از هر آنچه موجب خشم و ناخشنودی ما می گردد،
دوری گزیند. زیرا فرمان ما (امر ظهور) به یکباره و ناگهانی فرا
می رسد، و در آن زمان توبه و بازگشت برای او سودی ندارد
و پشیمانی از گناه نمی تواند او را از کیفر و عقاب ما نجات
بخشد.»

در حدیثی دیگر که مرحوم نعمانی در کتاب «الغیبة» به سند خود از
امام صادق علیه السلام نقل کرده، در رابطه با تهیه سلاح و آمادگی ظاهری نیز
چنین آمده است:

«...لِيَعِدَنَّ أَحَدَكُمْ لِخُرُوجِ الْقَائِمِ علیه السلام وَلَوْ سَهْمًا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى
إِذَا عَلِمَ ذَلِكَ مِنْ نَبِيِّهِ، رَجَوْتُ لَأَنْ يَنْسَى فِي عُمْرِهِ حَتَّى

۱. همان، ج ۲، ص ۵۹۹؛ بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱۷۶.

يَذْرِكُهُ (فَيَكُونُ مِنْ أَعْوَانِهِ وَ أَنْصَارِهِ)؛^۱

«...هر یک از شما باید که برای خروج حضرت قائم علیه السلام (سلاحی) مهیا کند هر چند که یک تیر باشد، که خدای تعالی هرگاه بداند که کسی چنین نیتی دارد، امیدوارم عمرش را طولانی کند تا آن حضرت را درک کند (و از یاران و همراهانش قرار گیرد ان شاء الله)».

البته به نظر می‌رسد که شاید مراد از تهیه سلاح ولو به یک تیر، آمادگی شیعیان باشد.

اصلاح جامعه (امر به معروف و نهی از منکر):

یکی از تکالیف مهم و عمده دینی، امر به معروف و نهی از منکر است. با این دو عمل است که احکام و واجبات الهی برقرار می‌ماند و جامعه دینی، از انحرافات به ویژه تهاجم فرهنگی عصر ما رهایی می‌یابد.

همچنین می‌دانیم که رضا و خشنودی حضرت مهدی موعود علیه السلام، در آن است که به «معروف» عمل شود و از «منکر» دوری شود؛ بنابراین، انسان منتظر، نمی‌تواند در این باره بی تفاوت باشد.

بزرگ‌ترین امر کننده به معروف و نهی کننده از منکر، در روزگار

ظهور، خود حضرت حجت علیه السلام است، پس چگونه ممکن است که جامعه منتظر، خوشنودی حضرت مهدی علیه السلام را نخواهد، و در این بُعد، به حضرتش اقتدا نکند، و به او تشبّه نجوید؟!

در حدیث شریف نبوی صلی الله علیه و آله چنین آمده است:

«طُوبَى لِمَنْ أَدْرَكَ الْقَائِمَ علیه السلام أَهْلَ بَيْتِي، وَهُوَ مُقْتَدٍ بِهِ، قَبْلَ

قِيَامِهِ...»^۱

«خوشا به حال کسی که قائم اهل بیتم را قبل از قیامش (در

زمان غیبتش) در حالی که به او اقتدا کرده باشد درک کند».

و شاخص مهم این اقتدا، امر به معروف و نهی از منکر کردن،

و اصلاح جامعه و آمادگی داشتن برای اجرای احکام الهی است.

انتظار کشیدن فرج و صبر کردن

انتظار بدون صبر و پایداری در برابر مشکلات، معنی پیدا نمی‌کند

و این در حقیقت انتظار نیست، زیرا روح و جوهر اصلی انتظار،

مقاومت و صبر است.

در احادیث معصومین علیهم السلام همواره به انتظار فرجی که همراه با صبر

باشد تأکید شده است.

۱. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۳۰؛ خورشیدمغرب، ص ۲۷۲.

امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند:

«...إِسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا، إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ»؛^۱

«...از خدا کمک بگیرید و صبر کنید، که زمین از آن خدا است
و به هر کس که بخواهد آن را به وراثت می دهد (او را وارث
زمین می کند) و سرانجام (نیک) از آن پرهیزکاران است».

و عده حتمی الهی درباره وراثت صالحان (بر زمین)، در صورت
صبر و استقامت، تحقق می پذیرد.

امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«مِنْ دِينِ الْأَئِمَّةِ الْوَرَعُ... وَإِنْتَظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ»؛^۲

«از دین ائمه علیهم السلام پرهیزکاری... و انتظار فرج با صبر و
شکیبایی است».

اطاعت از ولی فقیه در زمان غیبت

در دوران غیبت کبری، ارتباط مستقیم با امام عصر علیه السلام مقدور
نمی باشد از این رو می بایست برای آشنایی با دستورات قرآن
و اهل بیت علیهم السلام به کارشناسان مسائل دینی که همان فقیهان وارسته
و عادل و جامع شرایط هستند مراجعه نمود و علاوه بر مسائل دینی

۱. مکیال المکارم، ج ۲، ص ۱۹۵؛ عصر زندگی، ص ۲۹۰.

۲. بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۲۲.

در موارد حکومتی نیز علاوه بر مسائل دینی به ولی فقیه که در رأس حکومت اسلامی است مراجعه نموده و تبعیت کنند.

در این باره امام صادق علیه السلام می فرمایند:

«فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِنًا لِنَفْسِهِ، حَافِظًا لِدِينِهِ، مُخَالَفًا لِهَوَاهُ، مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ، فَلِلْعَوَامِّ أَنْ يُقَلَّدُوهُ، وَذَلِكَ لَا يَكُونُ إِلَّا بَعْضُ فُقَهَاءِ الشَّيْعَةِ لِأَجْمَعِهِمْ»^۱

«و اما هر کس از فقیهان که نفس خویش را نگهدارد، و دین خود را حفظ کند، و با خواسته های نفسانی خود مخالفت کند، و مطیع امر مولایش باشد، بر توده مردم (واجب) است که از او تقلید کنند، و این شامل بعضی از فقیهان شیعه می شود نه تمامی آنها».

حضرت بقیة الله الاعظم علیه السلام در توفیق شریف به اسحاق بن

یعقوب رضی الله عنه چنین می فرمایند:

«...وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا، فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ...»^۲

«... و اما در حوادثی که بوقوع می پیوندد، به راویان حدیث ما (فقها) رجوع کنید که آنان حجّت من بر شما هستند، من نیز حجّت خدا بر آنها هستم...».

۱. تفسیر الامام، منسوب به امام عسکری علیه السلام، ص ۳۰۰؛ فضایل المهدي علیه السلام، ص ۲۱.

۲. کمال الدین، ج ۲، ص ۲۳۸.

با توجه به کثرت وظایف منتظران، قدوم بقیة الله الاعظم علیه السلام و عدم گنجایش این کتاب، به همین تعداد از وظایف بسنده، و به تعدادی دیگر از وظایف شیعیان فهرست وار به عنوان تذکر اشاره می کنیم.

سایر وظایف منتظران در زمان غیبت کبری (فهرست وار).

۱- خواندن دعای فرج آن حضرت، با ادعیه وارده از سوی معصومین علیهم السلام.^۱

۲- اظهار اشتیاق به دیدار آن جناب؛ چنانچه در دعای عهد چنین آمده است:

«... اللَّهُمَّ ارِنِي الطَّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ وَالْعُرَّةَ الْحَمِيدَةَ...»^۲

۳- برگزاری مجالس برای ذکر مناقب و فضایل آن حضرت.

۴- اندوهگین بودن از فراق آن حضرت.

۵- قیام هنگام شنیدن نام مخصوص آن حضرت (قائم).

۶- مداومت به خواندن دعای غریق.

«يَا اللَّهُ، يَا رَحْمَنُ، يَا رَحِيمُ، يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي

عَلَى دِينِكَ».

۷- خواندن دعای مخصوص در زمان غیبت که در مفاتیح الجنان

نیز آمده است.^۳

۱. ر.ک؛ مفاتیح الجنان.

۲. مفاتیح الجنان، ص ۸۹۴.

۳. همان، ص ۹۷۴.

- ۸- شناختن علائم ظهور حضرت.
- ۹- تسلیم بودن امر خدا و عجله نکردن در امر ظهور، که امام صادق علیه السلام فرمودند:
- «عجله کنندگان هلاک گردند و تسلیم شدگان نجات یابند».^۱
- ۱۰- صدقه دادن برای سلامتی آن وجود شریف.
- ۱۱- حج رفتن به نیابت آن حضرت و نیز فرستادن نایب از طرف حضرتش.
- ۱۲- یاری کردن حضرت با رفتار و اعمالی که آن حضرت بر آنها رضایت قلبی دارند.
- ۱۳- زیارت کردن آن حضرت به زیارات وارده و آل یس.^۲
- ۱۴- صلوات و درود فرستادن بر آن حضرت.
- ۱۵- هدیه کردن نماز و قرائت قرآن برای آن حضرت.
- ۱۶- توسل و طلب شفاعت از خداوند به وسیله آن حضرت.
- ۱۷- استمداد و دادخواهی و عرض حاجت به آن حضرت، زیرا صاحب الامر هستند.
- ۱۸- دعوت کردن مردم به سوی آن حضرت.
- ۱۹- رعایت حقوق مادی و معنوی آن حضرت.
- ۲۰- حفظ اسرار آن حضرت و تقیه از اشرار در مواقع مورد لزوم.

۱. اصول کافی، ج ۱، ص ۳۶۸.

۲. ر.ک؛ مفاتیح الجنان.

- ۲۱- در خواست صبر از خداوند.
- ۲۲- رعایت ادب در نام بردن آن حضرت.
- ۲۳- عدم تعیین وقت ظهور، و تکذیب وقت گذاران و مدعیان ملاقات و ارتباط با حضرت.
- ۲۴- تکذیب مدعیان نیابت خاصه طبق توقیع شریف به آخرین نایب خاص خود.^۱
- امید است که این کتاب مختصر در نگارنده بیش از هر کس تأثیر گذاشته و موجب شود که از منتظران واقعی حضرت بقیة الله الاعظم (ارواحنا له الفداء) بشویم ان شاء الله.

پایان - ۱۳۸۴/۱۱/۱۵ هـ ش

مطابق با ۵/ محرم الحرام / ۱۴۲۶ ق

۱. برای اطلاع و استفاده بیشتر رجوع کنید به کتاب «مکیال المکارم فی فوائد دعاء القائم علیه السلام» ج ۲، صص ۱۸۰-۵۷۵، که مفصلاً در این زمینه بحث کرده است.

کتابنامه

۱. قرآن کریم؛ ترجمه آیه الله العظمی مکارم شیرازی؛ چاپ قم: انتشارات مدرسه الامام علی بن ابیطالب علیه السلام، ۱۳۷۸.
۲. مفاتیح الجنان؛ قمی، حاج شیخ عباس؛ ترجمه موسوی دامغانی؛ چاپ ۳، قم: انتشارات فاطمه الزهراء علیها السلام، ۱۳۷۶.
۳. امام خمینی علیه السلام، روح اله؛ صحیفه نور (مجموعه سخنرانی های امام علیه السلام) ۲۱ جلدی؛ سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی؛ چاپ ۲، تهران: انتشارات سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹.
۴. بنیاد فرهنگی مهدی موعود، مرکز تخصصی مهدویت قم؛ مجله انتظار (فصلنامه)؛ ش ۱؛ هیئت تحریریه مجله؛ چاپ ۲، قم: بنیاد فرهنگی مهدی موعود، ۱۳۸۰.
۵. پور سید آقایی، سید مسعود و دیگران؛ تاریخ عصر غیبت

- (درس نامه)؛ چاپ ۲، قم: مرکز جهانی علوم اسلامی / دفتر تحقیقات، ۱۳۷۹.
۶. تلافی، علی اکبر؛ فضایل المهدی؛ چاپ ۷، تهران: انتشارات نیک معارف، ۱۳۷۵.
۷. حکیمی، محمد رضا؛ خورشید مغرب؛ چاپ ۲۳، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۱.
۸. شفیعی سروستانی، ابراهیم؛ شناخت هستی بخش؛ ویراستار: پیروش دانش نیا؛ چاپ ۱، تهران: نشر موعود، ۱۳۷۸.
۹. صافی گلپایگانی، لطف الله؛ منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر (عربی)؛ چاپ ۲، قم: انتشارات حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۷۹ ش، ۱۴۲۱ ق.
۱۰. صدوق، ابو جعفر محمد بن علی بن الحسین ابن بابویه قمی؛ کمال الدین و تمام النعمه؛ ۲ جلدی؛ ترجمه: منصور پهلوان، تحقیق: علی اکبر غفاری؛ چاپ ۱، قم: سازمان چاپ و نشر دار الحدیث، ۱۳۸۰.
۱۱. طبرسی، ابی منصور احمد بن علی بن ایطالب از علماء قرن ۶؛ الاحتجاج؛ ۲ جلدی؛ تحقیق: شیخ ابراهیم بهادری زیر نظر آیه الله سبحانی؛ چاپ ۲، قم: انتشارات اسوه، ۱۴۱۶ ق.
۱۲. عمیدی، سید ثامر هاشم؛ در انتظار ققنوس؛ ترجمه و تحقیق:

مهدی علیزاده؛ چاپ ۱، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام، ۱۳۷۹. (ترجمه کتاب عربی المهدی المنتظر فی الفکر الاسلامی).

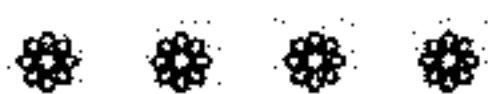
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب؛ اصول کافی؛ ۸ جلدی؛ تحقیق: علی اکبر غفاری؛ چاپ ۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵.

۱۴. مجلسی، مولی محمد باقر؛ بحار الانوار؛ ج ۵۳، چاپ ۳، تهران: انتشارات المکتبه الاسلامیه، ۱۳۷۲.

۱۵. موسوی اصفهانی، سید محمد تقی؛ مکیال المکارم (فارسی)؛ ۲ جلدی؛ ترجمه: سید مهدی حائری قزوینی؛ چاپ ۱، قم: انتشارات برگ شقایق، ۱۳۸۰.

۱۶. نعمانی، ابی عبدالله محمد بن ابراهیم؛ الغیبه (عربی)؛ تحقیق: فارس حسون کریم؛ چاپ ۱، قم: انوار الهدی، ۱۳۸۰.

۱۷. هیئة العلمیه فی مؤسسه المعارف الاسلامیه؛ معجم احادیث الامام المهدی؛ ۵ جلدی؛ زیر نظر شیخ علی کورانی و چند تن از فضلاء حوزة؛ چاپ ۱، قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱ ق.

فهرست منشورات مسجد مقدس جمکران

- ۱- قرآن کریم / چهار رنگ - کلاسہ رحلی
- ۲- قرآن کریم / نیم جیبی (کفی)
- ۳- قرآن کریم / لوزیری (بدون ترجمہ)
- ۴- قرآن کریم / لوزیری (ترجمہ زیر، ترجمہ مقابل)
- ۵- قرآن کریم / لوزیری، جیبی، نیم جیبی
- ۶- کلیات مفاتیح الجنان / عربی
- ۷- کلیات مفاتیح الجنان / لوزیری، جیبی، نیم جیبی
- ۸- منتخب مفاتیح الجنان / جیبی، نیم جیبی
- ۹- منتخب مفاتیح الجنان / جیبی، نیم جیبی
- ۱۰- تہج البلاغہ / لوزیری، جیبی
- ۱۱- صحیفہ سجادیہ
- ۱۲- ادعیہ و زیارات امام زمان علیہ السلام
- ۱۳- آئینہ اسرار
- ۱۴- آثار گناہ در زندگی و راه جبران
- ۱۵- آخرین پناہ
- ۱۶- آخرین خورشید پیدا
- ۱۷- آشنایی با چہارده معصوم (۱ و ۲) / شعر و رنگ آمیزی
- ۱۸- آقا شیخ مرتضی زاهد
- ۱۹- آیین انتظار (مختصر نکال المکارم)
- ۲۰- ارتباط با خدا
- خط نیریزی / الہی قمشہای
- خط عثمان طہ / الہی قمشہای
- خط عثمان طہ
- خط عثمان طہ / الہی قمشہای
- خط نیریزی / الہی قمشہای
- انتشارات مسجد مقدس جمکران
- خط افشاری / الہی قمشہای
- خط افشاری / الہی قمشہای
- خط خاتمی / الہی قمشہای
- سید رضی علیہ السلام / محمد دشتی
- ویرایش حسین وزیری / الہی قمشہای
- واحد پژوهش مسجد مقدس جمکران
- حسین کریمی قمی
- علی اکبر صمدی
- محمود ترجمی
- واحد تحقیقات
- سید حمید رضا موسوی
- محمد حسن سیف الہی
- واحد پژوهش
- واحد تحقیقات

- ۲۱- از زلال ولایت
واحد تحقیقات
- ۲۲- اسلام شناسی و پاسخ به شبهات
علی اصغر رضوانی
- ۲۳- امامت، غیبت، ظهور
واحد پژوهش
- ۲۴- امامت و غیبت از دیدگاه علم کلام
علم الهدی / واحد تحقیقات
- ۲۵- امامت و ولایت در امامی شیخ صدوق
سید محمد حسین کمالی
- ۲۶- امام رضا، امام مهدی و حضرت معصومه علیها السلام (اروسی)
آلمات آبسالیکوف
- ۲۷- امام رضا علیه السلام در رزمگاه ادیان
سهراب علوی
- ۲۸- امام شناسی و پاسخ به شبهات
علی اصغر رضوانی
- ۲۹- انتظار بهار و باران
واحد تحقیقات
- ۳۰- انتظار و انسان معاصر
عزیزالله حیدری
- ۳۱- اهمیت اذان و اقامه
محمد محمدی اشتهاردی
- ۳۲- با اولین امام در آخرین پیام
حسین ایرانی
- ۳۳- بامداد بشریت
محمد جواد مروجی طیبی
- ۳۴- بهتر از بهار / کودک
شمسی (فاطمه) وقائی
- ۳۵- پرچمدار نیتوا
محمد محمدی اشتهاردی
- ۳۶- پرچم هدایت
محمد رضا اکبری
- ۳۷- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و تروریسم و خشونت طلبی
علی اصغر رضوانی
- ۳۸- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و جهاد و برده داری
علی اصغر رضوانی
- ۳۹- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و حقوق اقلیت ها و ارتداد
علی اصغر رضوانی
- ۴۰- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و حقوق زن
علی اصغر رضوانی
- ۴۱- پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و صلح طلبی
علی اصغر رضوانی
- ۴۲- تاریخ امیر المؤمنین علیه السلام / دو جلد
شیخ عباس صفایی حائری
- ۴۳- تاریخ پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله / دو جلد
شیخ عباس صفایی حائری
- ۴۴- تاریخچه مسجد مقدس جمکران / (فارسی، عربی، اردو، انگلیسی)
واحد تحقیقات
- ۴۵- تاریخ سیدالشهداء علیه السلام
شیخ عباس صفایی حائری
- ۴۶- تجلیگاه صاحب الزمان علیه السلام
سید جعفر میرعظیمی
- ۴۷- تشرف یافتگان (چهار دفتر)
میرزا حسین طبرسی نوری

- ۴۸- جلوه‌های پنهانی امام عصر علیه السلام
- ۴۹- چهارده گفتار ارتباط منوری با حضرت مهدی علیه السلام
- ۵۰- چهل حدیث / امام مهدی علیه السلام در کلام امام علی علیه السلام
- ۵۱- چهل حدیث برگزیده از پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله
- ۵۲- حضرت مهدی علیه السلام فروغ تابان ولایت
- ۵۳- حکمت‌های جاوید
- ۵۴- ختم سوره‌های یس و واقعه
- ۵۵- خزائن الأشعار (مجموعه اشعار)
- ۵۶- خورشید غایب (مختصر نجم الثاقب)
- ۵۷- خوشه‌های طلایی (مجموعه اشعار)
- ۵۸- دار السلام
- ۵۹- داستان‌هایی از امام زمان علیه السلام
- ۶۰- داغ شقایق (مجموعه اشعار)
- ۶۱- در انتظار منجی (روسی)
- ۶۲- در جستجوی نور
- ۶۳- در کربلا چه گذشت؟ (ترجمه نفس المهموم)
- ۶۴- دفاع از حریم امامت و ولایت (مختصر شبه‌های پیشاور)
- ۶۵- دلشده در حسرت دیدار دوست
- ۶۶- دین و آزادی
- ۶۷- رجعت یا حیات دوباره
- ۶۸- رسول ترک
- ۶۹- روزنه‌هایی از عالم غیب
- ۷۰- زیارت ناحیه مقدسه
- ۷۱- معاب رحمت
- ۷۲- سخنرانی مراجع در مسجد جمکران
- ۷۳- سرود سرخ انار
- ۷۴- سقا خود تشنه دیدار
- حسین علی‌پور
- حسین گنجی
- سید صادق سیدزاد
- احمد سعیدی
- محمد محمدی اشتهاردی
- محمد حسین فهیم‌نیا
- واحد پژوهش
- عباس حسینی جوهری
- رضا استادی
- محمد علی مجاهدی (پروانه)
- شیخ محمود عراقی میثمی
- حسن ارشاد
- علی مهدوی
- آلمات آبسالیکوف
- صافی، سبحانی، کورانی
- شیخ عباس قمی / کمره‌ای
- کریم شنی
- زهرا قزلقاشی
- محمد حسین فهیم‌نیا
- احمد علی طاهری ورسی
- محمد حسن سیف‌اللهی
- سید محسن خرازی
- واحد تحقیقات
- عباس اسماعیلی یزدی
- واحد پژوهش مسجد مقدس جمکران
- اله بهشتی
- طهورا حیدری

- ۷۵- سلفی‌گری (و‌هایت) و پاسخ به شبهات
- ۷۶- سیاحت غرب
- ۷۷- سیمای امام مهدی علیه السلام در شعر عربی
- ۷۸- سیمای جهان در عصر امام زمان علیه السلام (دو جلدی)
- ۷۹- سیمای مهدی موعود علیه السلام در آئینه شعر فارسی
- ۸۰- شرح زیارت جامعه کبیره (ترجمه الشمس الطالع)
- ۸۱- شمس وراء السحاب / عربی
- ۸۲- صبح فرا می‌رسد
- ۸۳- ظهور حضرت مهدی علیه السلام
- ۸۴- عاشورا تجلی دوستی و دشمنی
- ۸۵- عریضه نویسی
- ۸۶- عطر سیب
- ۸۷- عقد الدرر فی أخبار المنتظر علیه السلام / عربی
- ۸۸- علی علیه السلام مروارید ولایت
- ۸۹- علی علیه السلام و پایان تاریخ
- ۹۰- غدیر خم (روسی، آذری لاتین)
- ۹۱- غدیرشناسی و پاسخ به شبهات
- ۹۲- فتنه و‌هایت
- ۹۳- فدک ذوالفقار فاطمه علیها السلام
- ۹۴- فرهنگ اخلاق
- ۹۵- فرهنگ تربیت
- ۹۶- فرهنگ درمان طبیعی بیماری‌ها (بخش)
- ۹۷- فوز اکبر
- ۹۸- فریادرس
- ۹۹- قصه‌های تربیتی
- ۱۰۰- کرامات المهدی علیه السلام
- ۱۰۱- کرامت‌های حضرت مهدی علیه السلام
- علی اصغر رضوانی
- آقا نجفی قوچانی
- دکتر عبداللہی
- محمد امینی گلستانی
- محمد علی مجاهدی (پروانه)
- محمد حسین نائیجی
- السید جمال محمد صالح
- مؤسسه فرهنگی تربیتی توحید
- سید اسدالله هاشمی شهیدی
- سید خلیل حسینی
- سید صادق سیدنژاد
- حامد حجّتی
- المقدس الشافعی
- واحد تحقیقات
- سید مجید فلسفیان
- علی اصغر رضوانی
- علی اصغر رضوانی
- علی اصغر رضوانی
- سید محمد واحدی
- عباس اسماعیلی یزدی
- عباس اسماعیلی یزدی
- حسن صدری
- محمد باقر فقیه ایمانی
- حسن محمودی
- محمد رضا اکبری
- واحد تحقیقات
- واحد تحقیقات

- ۱۰۲ - کمال الدین و تمام النعمة (دو جلد)
 شیخ صدوق علیه السلام / منصور پهلوان
- ۱۰۳ - کهکشان راه نیلی (مجموعه اشعار)
 حسن بیاتانی
- ۱۰۴ - گردی از رهگذر دوست (مجموعه اشعار)
 علی اصغر یونسیان (ملتجی)
- ۱۰۵ - گفتنمان مهدویت
 آیت الله صافی گلپایگانی
- ۱۰۶ - گنجینه نور و برکت، ختم صلوات
 مرحوم حسینی اردکانی
- ۱۰۷ - مام فضیلت‌ها
 عباس اسماعیلی یزدی
- ۱۰۸ - مشکاة الانوار
 علامه مجلسی علیه السلام
- ۱۰۹ - مفرد مذکر غائب
 علی مؤذنی
- ۱۱۰ - مکیال المکارم (دو جلد)
 موسوی اصفهانی / حائری قزوینی
- ۱۱۱ - منازل الآخرة، زندگی پس از مرگ
 شیخ عباس قمی علیه السلام
- ۱۱۲ - منجی موعود از منظر نهج البلاغه
 حسین ایرانی
- ۱۱۳ - منشور نیتوا
 مجید خیدری فر
- ۱۱۴ - موعودشناسی و پاسخ به شبهات
 علی اصغر رضوانی
- ۱۱۵ - مهدی علیه السلام تجسم امید و نجات
 عزیز الله خیدری
- ۱۱۶ - مهدی منتظر علیه السلام در اندیشه اسلامی
 العمیدی / محبوب القلوب
- ۱۱۷ - مهدی موعود علیه السلام، ترجمه جلد ۱۳ بحار - دو جلد
 علامه مجلسی علیه السلام / ارومیه‌ای
- ۱۱۸ - مهربان‌تر از مادر / نوجوان
 حسن محمودی
- ۱۱۹ - مهر بیکران
 محمد حسن شاه‌آبادی
- ۱۲۰ - میثاق منتظران (شرح زیارت آل یس)
 سید مهدی حائری قزوینی
- ۱۲۱ - ناپیدا ولی با ما / (فارسی، ترکی استانبولی، انگلیسی، بنگالا)
 واحد تحقیقات
- ۱۲۲ - نجم الثاقب
 میرزا حسین نوری علیه السلام
- ۱۲۳ - نجم الثاقب (دو جلدی)
 میرزا حسین نوری علیه السلام
- ۱۲۴ - ندای ولایت
 بنیاد غدیر
- ۱۲۵ - نشانه‌های ظهور او
 محمد خادمی شیرازی
- ۱۲۶ - نشانه‌های یار و چکامه انتظار
 مهدی علیزاده
- ۱۲۷ - نگاهی به مسیحیت و پاسخ به شبهات
 علی اصغر رضوانی
- ۱۲۸ - نماز شب
 واحد پژوهش مسجد مقدس جمکران

- ۱۲۹ - نهج الكرامه گفته‌ها و نوشته‌های امام حسین علیه السلام
 محمد رضا اکبری
- ۱۳۰ - و آن که دیرتر آمد
 الهه بهشتی
- ۱۳۱ - واقعه عاشورا و پاسخ به شبهات
 علی اصغر رضوانی
- ۱۳۲ - وظایف منتظران
 واحد تحقیقات
- ۱۳۳ - ویژگی‌های حضرت زینب علیها السلام
 سید نورالدین جزائری
- ۱۳۴ - هدیه احمدیه / (جیبی، نیم جیبی)
 میرزا احمد آشتیانی علیه السلام
- ۱۳۵ - همراه با مهدی منتظر
 مهدی فتلاوی / بیژن کرمی
- ۱۳۶ - یاد مهدی علیه السلام
 محمد خادمی شیرازی
- ۱۳۷ - یار غائب از نظر (مجموعه اشعار)
 محمد حجتی
- ۱۳۸ - ینابیع الحکمة / عربی - پنج جلد
 عباس اسماعیلی یزدی

جهت تهیه و خرید کتاب‌های فوق، می‌توانید با نشانی:

قم - صندوق پستی ۶۱۷، انتشارات مسجد مقدس جمکران مکاتبه و یا با
 شماره تلفن‌های ۷۲۵۳۷۰۰، ۷۲۵۳۳۴۰ - ۲۵۱ - تماس حاصل نمایید.
 کتاب‌های درخواستی بدون هزینه پستی برای شما ارسال می‌گردد.

سایر نمایندگی‌های فروش:

تهران: ۶۶۹۳۹۰۸۳، ۶۶۹۲۸۶۸۷ - ۲۱۰

یزد: ۶۲۴۶۴۸۹، ۲-۶۲۸۰۶۷۱ - ۳۵۱

فریدونکنار: ۱۴ - ۵۶۶۴۲۱۲ - ۱۲۲۰